

# ISKOLA ÉS HONISMERET

## Érzelmes, elfogult, mégis igaz sorok Kováts Dániel 80. születésnapjára

„*Ő a mi Kazinczyink*” – dr. Högye István, a jeles történész-levéltáros fogalmazott így vagy 25 évvel ezelőtt, és azóta sem ismerek telitalálatosabb, kevesebb vonással megrajzolt arcképet róla.

Valóban, Kováts Dániel nagy ésörök példaképe, akinek életművével a kezdetektől foglalkozott: a magyar nyelv megújítója, Kazinczy Ferenc. Életútjának nyomait keresi a partiumi Érsemlyéntől az abaúji Széphalomig, a pataki diákévektől Kassáig, a jakobinus mozgalomtól a zempléni levéltárasságig. Az első általa szerkesztett kötet mérföldkő, 1978-ban jelent meg, ezzel élesztette újjá a Kazinczy-kultuszt. Azóta – immár több évtizede – újra olvashatók Kazinczy elfeledett, vagy csak nehezen hozzáférhető munkái, többnyire az általa szerkesztett és Zemplénben kiadott kötetekben. 25 évvel ezelőtt jó és hű társaival megalapította a Kazinczy Ferenc Társaságot, ezt a legalább 250 tagot számláló művelődési kört. Azóta „kétségbevonhatatlan, hogy a legértelmesebb és legtartalmasabb írókultuszt Magyarországon Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Sátoraljaújhelyen üzik: a Kováts Dániel leghozzáértőbb szerkesztésében megjelenő Széphalom évkönyv nem kultikus tömjénezéssel, hanem szakpublikációkkal ápolja, s teszi elevené Kazinczy emlékét” – írta Kovács Sándor Iván irodalomtörténész professor 1999-ben. Azóta az évkönyvsorozat a 19. kötetéhez érkezett. Ez a csaknem 9000 oldal az ő szerkesztői munkáját dicséri, mellyel rendszeres publikációs lehetőséget kínál az Abaújban-Zemplénben munkálkodó kutatóknak, helytörténészeknek, közgyűjteményi dolgozóknak. A szerzői gárda pedig ma már az egész országra kiterjed, sőt, a határokon túlra. Angliától Svédorszáig. Intézményi háttér nélkül, szinte csak Kazinczyhoz hasonlítható páratlan levelezésével behálózta az egész országot, és „kis karikat csinál a legjobb szívű emberekből, amelyben az ember elfelejti azt a nagy egyenlenséget, amely e világban van”. Kováts Dániel szerkesztői munkássága a zempléni művelődéstörténet legfényesebb lapjaira kívánkozik. Még akkor is, ha csak ezt a 19 Széphalom évkönyvet vennénk számba. Pedig van még legalább 70 kötet, amely az Ő keze nyomát viseli magán: a Kazinczy Könyvtár 18 kötete, a Társaság kiadásában megjelent 53 egyéb kiadvány.

Kováts Dániel képes volt mindenhol és mindenkor, bárhová vezette is sorsa, megtalálni feladatát. Az ötvenes években *Az Isten háta mögött* (Móricz Zsigmond a másik nagy eszmény) a zemplénagárdi általános iskolában, ahová nem egészen önszántából került, olyan honismereti szakkört szervezett, helytörténeti mozgalmat indított, amelyet rövid időn belül országos példaként emlegettek. Írt és szerkesztett jónéhány településmonográfiát. Szem- és fültanúja voltam hat évvel ezelőtt, amikor egy zemplénagárdi ember, a falu monográfiájának megjelenése után ezt mondta: „*Dani, Te az Isten jó embere vagy.*” Nemcsak kitűnő szaktudós, hanem figyelmes és udvarias ember is: mindenkinek segít, aki kérdéssel-kérdéssel fordul hozzá.



A sátoraljaújhelyi gimnáziumba kerülve 1964-ben megalkotta – megszerkesztette az iskola első évkönyvét és a máig megjelenő köteteknek azóta is munkatársa. A pataki tanítóképzőből kikerülő tanítványai szinte kivétel nélkül elkötelezettei a helytörténeti kutatásnak, a szülőföld szeretetének.

Szerkesztői munkásságát nem lehet eléggé dicsérni: a pataki tanítóképző főiskola által kiadott Sárospataki Pedagógiai Füzetek, a Comenius Társaság Bibliotheca Comeniana, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti bizottság Szülőföldünk periodikája, utóbbinak 16 száma is az Ő keze alatt született. Szerkesztői munkájának csúcspontja azonban – véleményem szerint – Sátoraljaújhely Lexikonának megalkotása (2001.). A jeles néprajztudós, az elsősorban Sárospatakhoz, de persze az egész Hegyaljához, a Hegyközhez és a Bodroghöz is kötődő Balassa Iván ötlete nyomán született meg ez a helytörténetírásban kivételesen ritka mű, mely a sokszor megcélzott, de igen kevés esetben sikerült monográfia helyett a lexikon műfajában ír le egy várost. Olyan igényességgel, körültekintéssel és alaposan, hogy példája nyomán valóságos lexikoníró-láz kezdődött Sárospaktól Miskolcon át egészen Veszprémig.

De mindezeket felülmúlja az emberek szeretete és tisztelete iránta. Nem lehet úgy végigmenni vele az újhelyi, pataki utcákon, hogy lépten-nyomon meg ne állítanának, hogy üdvözléjk, pedig már közel 20 éve szegedi lakos. Tavasszal egy országos konferenciát tartottunk Széphalomban, A Magyar Nyelv Múzeumában. Jöttek az emberek a környékről szép számmal, nem szakmabeliek is. Kérdeztem egy ilyen baráti családot, honnan ez az érdeklődés a meglehetősen speciális téma iránt. *Azért jöttünk, mert úgy hallottuk, hogy ma itt Kováts Dani tart előadást* – volt a válasz. Dániel Tanár Úr (így, csupa nagybetűvel), valóban kitűnő előadó, nem véletlen, hogy vagy egy hónapja megkapta az év szónoki díját.

A honismeretre visszatérve fontos elmondani, hogy Kováts Dániel résztvevője, sőt egyik elindítója volt az 1960-as évek közepétől a földrajzi nevek felgyűjtését szorgalmazó mozgalomnak Jeles szakértője volt a gyűjtés módszertanát kidolgozó munkacsoportnak. Irányította a gyűjtőmunkát a sátoraljaújhelyi járásban, de lényegében az egész megyében is ő szervezte ezt a tevékenységet. Több kötetet is publikált a földrajzi nevekből, s oly alapos jegyzet- és forrásanyaggal, hogy ezek segítségével bármely érintett település monográfiáját meg lehetne írni. Évtizedeken keresztül generációk táplálkozhatnak belőlük, ha akarják.

Nem hiszem, hogy van a honismeretnek olyan munkása Magyarországon, de a határon túl is, aki nem ismerné. S ha végső tanácsalanságban vannak az érintettek egy idevonatkozó kérdésben, mindig ott a mentőöv: *Kérdezzük meg Kováts Danit! Ő biztosan tudja a megoldást (és különben is hiteles ember)*. És csak halkan kérdezem meg a Honismeret olvasóit, mert bizonyára tudják a választ: vajon ki rejtezik az „Iskola és honismeret” rovata mögött immár évtizede? Kie ez az ötletgazdag – tudásgazdag válogatás-sorozat?

Kováts Dánielnek is (mint Tompa Mihálynak – ő a harmadik eszménykép) „két hazát adott végzete” – Sátoraljaújhelyt és Sárospatakat. Mindkét város diszpolgárává fogadta. Voltak (talán) nála nagyobbak („Annyi nagy embert hajgált ki Zemplén, ki győznék azokat emléktáblázní?” – csúfolódott irigykedve a palóc Mikszáth), de ilyen egy sem volt, ez példa nélkül való, hogy Patak és Újhely, ez a két, valójában ugyan testvér, de gögös, kivagyí, versengő, és egymás ellenében vezérszerepre törekvő város valamit, vagy valakiről egyformán gondoljon és egyként szeressen. Köszönhetnek is sokat neki, mert Ő a hely szellemének a legjobb őrizője, nemcsak napjainkban, hanem legalább négy évtizede.

A fenti sorokat olvasva gondolhatná valaki, hogy Kováts Dániel egy szűkebb régió helytörténésze. Aki munkásságát ismeri, jól tudja, hogy ez nem így van; az Ő látóhatára távolabbra terjed. Népből, nemzetben, országban gondolkodik (milyen lejárattal, s az utóbbi időkben milyen ritkán emlegetett fogalmazással). Kultúrhistóriák vonzásában él, és újra is teremti azokat. Olyan szándék vezérli, amelyet az ősi parancs diktál: „historia est magistra vitae” – a történelem legyen az élet tanító mestere! Az ő példáján tapasztaltam meg, hogy igenis lehet a történelemből tanulni.

Azt mondtam, hogy Kováts Dániel Kazinczy, Móricz Zsigmond és Tompa Mihály szellemi vonzásában él. És Abaúj, Zemplén vonzásában, mert szülőhelye, a Kassa melletti Abaújnádás is a hazának e tájára esik. Itt bontakozott ki a reformáció, itt született meg a bibliafordítás, itt nevelődött Kazinczy. Gondolati, magatartásbeli parancs tehát számára: a magyar nyelv művelése, gondozása. Úgy hiszem, tőlük kapta az indítást: Szépen szólni! Magyarul szólni! – *A szép gondolat nála tiszta magatartást is közvetít.*

A szó elszáll, az írás megmarad – tartja a régi igazság. Mégis: az Ő szava, élő példája többet jelent sokunk számára az írásnál. Ezért kívánom mindannyiunk nevében Nagy László költőnk verssorának átírásával, hogy *Adja meg az Isten, mit adni nem szokott*: éltesse egészségben, jókedvben és alkotó munkában az idők végezetéig!

Fehér József

# Kazinczy Ferenc az iskoláról, a nevelésről

Kazinczy Ferenc 250. születésnapja a szokottnál erőteljesebben irányítja a közfigyelmet a széphalmi Mester életművére. Megjelent munkái kritikai kiadásának első három kötete, konferenciák idézték föl tevékenységét és korát, s a visszhangokból megállapítható, hogy van tanulságos üzenete a mi korunk számára. Amikor a honismeret és az iskola kérdésköre hoz most össze bennünket, érdemes felidézni, milyen tapasztalatai, gondolatai, nézetei voltak a nagy újtónak az iskola, a nevelés ügyéről.<sup>1</sup> Igyekszem a Kazinczytól vett idézetekkel érzékeltetni felfogását.

Négy csomópontot választottam ki: vessünk egy pillantást arra, mit vitt magával életútjára iskolai éveiből, min munkálkodott kassai iskolafelügyelőként, milyen feladatokat vállalt az oktatásügyért széphalmi alkotó éveiben, s családapaként milyen nevelésre törekedett.

1. Kazinczyt első emlékei nagyapja érsemjéni otthonához kötötték, így vallott ezekről önéletírásában: „Nagyatyám, Bossányi Ferenc ... főszolgabírája vala Biharnak... Náddal fődött, vályogból rakott házában pátriárkai felelősséggel éle, bírója, békéltetője, tanácslója az ügyefogyottaknak, perlekedőknek, osztozkodóknak... oly inast tarta mindég, aki írni tudott, s diktálgatá leveleit... Ezentúl tinta és plajbász leve minden mulatságom, s rajzolgatám, amit bőrös székeink hátára nyomtatva láttam, s azt a gyönyörű kétféjű sást, melyet az asztalos a templom mennyezetére mázola.”<sup>2</sup> Szülőfaluja, Érsemjén iskolamestere kezdte tanítani; 1766-ban néhány hétig a debreceni kollégiumot látogatta; azután a szülői háznál, Alsóregmecen egy hiányos felkészültségű házitanítója volt, s a szepességi Késmárkon töltött hónapok tanulmányaiban sem volt rendszer, következetesség. „Héteszandós koromban az öcsémmel együtt egy Késmárkról hozott deák vette által tanításomat Alsóregmecen, Abaujban, hol szüléim lakoztanak – olvashatjuk jellemzését. – Atyám és az öreg Bossányi beszéltek németül is, de csak német emberekkel; még akkor nem jutánk annyira, hogy magunk közt is idegen nyelven beszéljünk; anyám és nagyanyám nem tudtak más nyelvet, mint magyart. Így nyelvem mind a háznál, mind iskolámban, kivéven kézmárki eszendőmet, magyar vala. Atyám a maga korának s tájának legjobb fejei közé számíltatott...; anyám nagylelkű, igen elmés és szennytelen erkölcsű asszony vala.”<sup>3</sup>

Nem volt felhőtlen a diákélet a sárospataki református kollégiumban sem, ahol 1769 és 1779 között tíz évet töltött Kazinczy, mégpedig az oktatás hiányosságai ellenére a későbbiekre is meghatározó jelentőségű tíz eszendő. Sokat mondóak alábbi emlékező sorai: „*Metamorphosisok könyveit, Virgílnak kivált eclogáit, és amit Horácnak ódáiban már megértheték, megtanulám, bár nem parancsoltatott. Deákom, midőn elébe állék, hogy neki felmondjam leckémet, előre megzavara ijesztéseivel, s rettegven büntetésitől, előtte három sort sem tudtam soha elmondani. De a Bodrog szélei, s a Berek a Bodrog jobb szélén, zengének, midőn ott magamban és elakadás nélkül mondtam Alexist, Corydont s Daphnének elváltozásait. ... Az a barátom, akivel a Bodrog szélén és a Berekben Virgilt deklamálgtam, Szathmáry Mózés most bibliothecariusnak nevezeték... Elzárkózám vele a bibliotékába, s alkalmasan ismervén a Róma költőit, azokat kerestem fel, akik az újabb időkben írának deákul. Penzhernek architektúrára tartozó foliantjait kihordám szobámba ... s szüntelen rajzolgtaték, olykor még éjjel is, három-négy gyertyát gyújtván meg, míg a rajzolásban csaknem egészen megvakulék. ... Az én koromban Patakon és Debrecenben még nem tanítának hazai törvényt, nem még magyar történeteket, külön fogva a világ történeteiből. Az ifjú nem tudá egyebet, midőn iskoláit elhagyta, mint dogmatika és polemika teológiát... Patak, minden fogyatkozások mellett, mely fiakat nevele már akkor is! Mert a tanulás inkább függ a tanuló szorgalmától, mint a tanítóétól; mert Pataknak húszezer kötetnyi bibliotékája van, s a könyvek a tanulók szobáikba is kiadattak, mert az igyeksző gyertyát gyújt a másika gyertyájánál...”<sup>4</sup>*

Ez a leírás is meggyőz bennünket arról, hogy Kazinczy mindenütt megtalálta és befogadta azokat a gazdagító lehetőségeket, és hatásokat, amelyek személyiségének kibontakozását szolgálták. Vagyis megszerette a könyvet, olvasott, amikor csak alkalom kínálkozott rá: eredetiben tárult fel előtte a francia és a német nyelvű kortársi irodalom; vásárolta a római és görög klasszikusokat; örömet lelte a képzőművészeti alkotások tanulmányozásában, gyűjtötte az ismertebb tudósok kézjegyeit. Emellett kereste

<sup>1</sup> Elhangzott előadásaként a széphalmi „Iskola és honismeret” konferencián 2009. október 2-án. (Szerk.)

<sup>2</sup> Pályám emlékezete. *Kazinczy Ferenc*: Versek, műfordítások, széppróza, tanulmányok. Szerk. *Szaunder Mária*. Bp. 1979. 211., 414., 215. old.

<sup>3</sup> *Kazinczy Ferenc*: Az én életem. Szerk. *Szilágyi Ferenc*. Bp. 1987. 37. old.

<sup>4</sup> Pályám emlékezete. I. m. 222., 226., 245., 231–2. old.



a vonzó példákat, így jutott el egyik példaképe, Bessenyei György közelébe, akitől levélben érkezett hozzá, a 17 éves ifjúhoz a biztatás: „*Ne szűnjön meg az Úr szívének hajlandóságai után menni, és az emberi viselt dolgoknak ahhoz a dicsőségéhez közelíteni, melyre szemeit csak nem bölcsőiből láttatik vetni.*”<sup>5</sup>

2. Iskolafelügyelőként 1786 novemberétől 1791 áprilisáig tíz vármegyére terjedt ki működése. Hivatala harmadik évében már 45-tel több iskola van kerületében, mint amennyi belépésekor működött. „*nekem mindennél kedvesebb volt: minden vallásbeli honfiak nevelésére hathatni... – írja visszaemlékezésében –, az a kinevezés oly kedves, oly csalogató vala, hogy annál én kedvezőbbet álmodni sem tudtam.*”<sup>6</sup> Törekedett a minőségi változásra: „*én a tanítás módját, amennyiben azt (nem lévén eránta semmi parancsolat kiadva) csak szóval tett tanácslásaim által tehettem, a mechanizmustól megtisztogattam, s a tanítókbá a nevelés filozófiáját bővebb mértékben csepegtettem.*”<sup>7</sup>

1789. december 20-án Kassán megtartotta beosztottjai előtt „Hivatalba vezető beszéd”-ét, s hogy pedagógiai elvei szélesebb körben is ismertté váljanak, kiadta ezt németül és magyarul is, a következő évben pedig körlevélben tájékoztatta munkatársait. Ezekből a dokumentumokból egyértelműen megállapítható, hogy nemcsak mennyiségi fejlesztésre törekedett, gondja volt a nevelési módszerek, a tartalmi munka korszerűsítésére is. Emeljük ki néhány alapelvét!

Nézete szerint figyelembe kell venni az életkori sajátságokat: „*mindazt, ami csak füst, ami a tanulást a gyermek előtt nehezebbé teszi, ami az ahhoz megkívántatott kedvet elveszi, ami őt a kis, még beszélni is alig tudó gyermeket egy kis, neveléses tudóssá teszi, egészen el kell hagyni.*”<sup>8</sup> Az iskola nem elégedhet meg az emlékezet mechanikus munkáltatásával. A Felbiger Ignác által ajánlott tanításmódban a kórusban való együttes olvasás dominált; Kazinczy szerint a gyermek „*elmésségét*” is munkába kell venni. Később is hangoztatta: „*A tanító tiszte az, hogy a gyermek lelkének nem csak legalsóbb tehetségét, az Emlékezetet vegye munkába, mely ugyan a tanítóra nézve legkönnyebb; hanem hogy a felsőbbeket is, az Észet, az Elmét, az Értelmet és a Képzelődést kifejtesse; a gyermek figyelmét egy pontra vonja, őtet eszmélni, gondolkozni tanítsa...*”<sup>9</sup>

Emberséges lélkör megeremtésére buzdított, mert helyesebben gondolkodó generáció akkor lesz, ha „*a nemzeti iskolában a gyengébb ifjúsággal emberiben, szelídebben bánunk, ha a vesszőt, térdeplést s kéméletlen megtámadásokat megtilalmazzuk, ha benne a becsület ösztönét felgerjesztjük.*”<sup>10</sup> Meggyőződése szerint egyéni foglalkozásra van szükség. Egyrészt „*ki kell lesni a rejtekben lévő tehetségét*”, aki idővel „*nagy fényű tagja lesz a társaságnak*”; másrészt az elmaradókkal külön is kell foglalkozni, mert csak küzdelmes tanító munkával lehet „*kitépni a gyenge elmékből a bolondság töveit*”. Utalt a szülőkkel való együttműködésre. Kérte munkatársaitól az „*elméledést és elfradni nem tudó serénységet*”.<sup>11</sup> Emellett életszerű, hasznos tananyagot ajánlott: „*ajánlom, Uraim, néktek a magyar geográfiának és históriának tanítását is.*”<sup>12</sup>

Itt érkezünk el szerepvállalásának egyik vitatott pontjához. Kazinczy szervesen beépítette a német nyelv tanítását pedagógiai rendszerébe. Hasznát három érveléssel magyarázta. Először is a német nyelvismeret nyitva tartja az utat a magyar fiatalok előtt is a közpályákhoz, a tudományok elsajátításához. II. József 1784-ben kiadott nyelvrendeletének passzusaira gondolt, ezeket szerint „*Az után senki sem viselhet sem a kormányzóknél, sem az egyházaknál semmiféle hivatal, ha nem tud németül*”; „*1784. november 1-től fogva egy ifjút sem lehet felvenni a középiskolába, aki nem képes kimutatni, hogy németül olvasni és írni tud*”. Ezért gondolta úgy: „*A német nyelv tanítása egy része a hazafiúságnak, egyik szülői kötelesség.*”<sup>13</sup> Másodsor: álláspontja szerint egy gazdag irodalom tárul fel a németül tudók előtt.

<sup>5</sup> Kazinczy Ferenc levelezése, közléteszi Váczy János (a továbbiakban: KazLev.) I. k. 9. old. Az idézet nem betűhív, Kazinczy szövegét a mai helyesírás szerint közlöm.

<sup>6</sup> Pályám emlékezete. I. m. 270. old.

<sup>7</sup> Kazinczy Ferenc: Hivatalba vezető beszéd. Dokumentumok a magyar nevelés történetéből 1100–1849. Szerk. Ravasz János. Bp. 1966. (A továbbiakban: Dokumentumok...) 199. old.

<sup>8</sup> Dokumentumok... 201. old.

<sup>9</sup> Kazinczy beszéde az újhelyi ref. gyülekezethez 1814. szept. 4. KazLev. 12. k. 62. old.

<sup>10</sup> Dokumentumok... 206. old.

<sup>11</sup> Kazinczy Ferencnek [...] mind a Kassai Kerület magyar Oskolái Királyi Intézőjének Körül-Járó Levele, melyéje Oskoláinak helybeli Igazgatóihoz s Tanítóihoz, Kassa 1790.

<sup>12</sup> Dokumentumok... 206. old.

<sup>13</sup> Dokumentumok... 205. old.

Aranka Györgynek írta Kazinczy 1789. július 10-én: „*A Német Literaturát a Frantziánál alább valónak nem állítom*”.<sup>14</sup> Harmadsorban pedig gondolt arra is, hogy a német nyelvű könyvek gyarapítják a felvilágosodott műveltséget, segítik a ráció terjedését. Tehát szerinte a német nyelv csak eszköz, a fő cél: a magyar ifjak művelése. S a latin helyett ajánlotta, mert: „*Ha a deák nyelvet vesszük elő, úgy örökösen bészárjuk a tudományok elterjedése előtt az utat*.”<sup>15</sup>

A magyar nyelv elsődlegességét, fontosságát nyomatékosan hangsúlyozta: „*a magyar nyelv a közönséges életben elmúlhatatlanul szükséges, filozófiai tekintetekre nézve is megérdemli, hogy fenntartása éránt gondoskodjanak*”; munkatársait arra biztatta, hogy a magyar nyelvet igyekezzenek elterjeszteni, hiszen a nemzetnek „*hogy a tudományoknak kedves virágzását elérje, egyéb szüksége nincs, csak az, hogy tüze fellobban hasson*”.<sup>16</sup> Ennek előmozdítására ajánlotta a magyar geográfia és história tanítását.

1806-ban így emlékezett vissza tanfelügyelői munkásságára: „*Szép és dicső dolog a Haza jövőendő boldogságán dolgozni, kilesni a rejtekben lévő talentumot, és azt művelésbe hozni, hogy idővel nagy fényű tagja legyen a társaságnak, s intés, tanítás és példa által kitépni a gyenge elmékből azon bolondságok töveit, mellyek ha gyökeret verhetnek egyszer, később kitépés által tökéletesen ki nem tépethetnek, sőt mindég új sarjadzást vernek, még pedig bujábbat gyakorta mint ha félig ki nem irtattak volna*.”<sup>17</sup>

Kassán kiadott folyóirata, az *Orpheus* programjának kijelölésében hasonló törekvések vezérelték: a józan gondolkodás terjesztése mellett „*a nyelv tökéletesítése*” lett második tárgya, a harmadik pedig „*a magyar történetek*”, melyen mindazt érti, „*valami a nemzetnek történeteit, karakterét, gazdagságát, kultúráját illeti s magunkat magunkkal esmérthet*”.<sup>18</sup>

3. Később is volt Kazinczyval kapcsolata iskolákkal. Ezek közül a sárospataki és a sátoraljaújhelyi együttműködést kell mindenképpen kiemelni, amire így emlékezett: „*Újhelyben némely barátaim, életet adának magányomnak, s ha dolgozásimban elakadtam, a pataki kollégium bibliotékája s a történelmi mikrológus Szombathy, a széles és mély tudományú Kövy s a deák nyelven szerencsésen verselő Sípos és Kézy. Somosi bibliotekárius társával s a szeretetre oly igen méltó Vályi-Nagy készek voltak könyveikkel, felvilágosításaikkal segíleni. Nekem, s régolta már; nem vala egyéb óhajtatásom, mint hogy falusi lakos lehessenek, függetlenül, szabadon, fény és gond nélkül, s elértem, amit óhajtottam*.”<sup>19</sup>

Sárospataki kapcsolatait elmélyítette, hogy Kazinczy buzgón támogatta a tanárok alkotó munkáját. Sípos Pál költő és filozófus műveit akarta kiadni annak halála után;<sup>20</sup> melegen pártfogolta Vályi Nagy Ferenc munkáit, az ő védelmében keveredett az ún. iliászi pörbe;<sup>21</sup> dolgoztatott a sárospataki nyomdával (Tövisek és virágok; Bibliai történetek). A nyelvújítási harcban a pataki tanárok közül Kézy Mózes, Csengery József, Barczafalvi Szabó Dávid, Beregszászi Nagy Pál a neológusok oldalán állt, viszont a professzorok közül Kövy Sándor, Rozgonyi József és Lácza Szabó József szembefordult az újító Kazinczyval.

Kazinczy hatására kedvelték meg a diákok a magyar irodalmat Patakon: Majoros András – Kazinczy és a nyelvújítás híve – 1829-ben kezdte meg a magyar irodalomtörténet tanítását a kollégiumban.<sup>22</sup> A történelemmel is foglalkoztak, a magyar nyelv művelését ifjúsági egyesületekben gyakorolták. Figyelemre méltó Kazinczy hatása a kollégiumi ifjúság körében. *Rác Lajos* szerint: „*A nagyobb diákok Csokonaitól és Berzsenyitől ösztönt nyerve s a Patakra sűrűn belátogató Kazinczytól közvetlenül is buzdítatva, társaságba álltak, költeményeket írogattak, amelyekből, Nagy József szerkesztésében, Poétai Gyűjtemény cím alatt 1813-ban 2 kötetet bocsátottak közre*.”<sup>23</sup> Nagy József, Szemere Pál, Or-

<sup>14</sup> KazLev. I. k. 396. old.

<sup>15</sup> A „Hadi és más nevezetes történetek” szerkesztőségének, 1790. *Kazinczy Ferenc: Levelek*. Szerk. *Szaunder Mária*. Bp. 1979. 24. old.

<sup>16</sup> Dokumentumok... 205-6. old.

<sup>17</sup> KazLev. IV. k. 452. old.

<sup>18</sup> *Orpheus*. Bézvezetés. *Kazinczy Ferenc: Versek, műfordítások, széppróza, tanulmányok*. Szerk. *Szaunder Mária*. Bp. 1979. 706. old.

<sup>19</sup> *Kazinczy Ferenc: Az én életem*. I. m. 500. old.

<sup>20</sup> KazLev. XIX. k. V.

<sup>21</sup> 1820-ban a *Polyhymnia* című gyűjteményes kötetet adja ki Kazinczy, 1821-ben pedig Sárospatakon megjelent Homérosz *Iliásza Vályi Nagy* fordításában.

<sup>22</sup> Vö.: *Szinyei Gerzson: Vázlatok és képek a sárospataki ev. ref. főiskola XVIII. és XIX. századbeli életéből*. Értékesítő az 1894/95. évről, 30–33. old.

<sup>23</sup> *Rác Lajos: Kazinczy és a sárospataki főiskola, Debrecen 1931*. 19. old.

mős László, Kazinczy Gábor, Ungvárnémeti Tóth László nevét kell elsősorban kiemelni, akik Kazinczy hatására és szellemében irodalmi művekkel jelentkeznek.

Tervezte Kazinczy egy „Aesthetikai Magyar Grammatika” megírását (1808), mert „nem csak írni, de jól kimondani sem tudjuk a ’szókat. Azonban legfőbb igyekezetem az, hogy paragraphusaim eleven-séggel, izléssel s praecisióval légyen írva, hogy a munkát ne kelléssék izzasztó fáradással olvasni.”<sup>24</sup> Ez a mű azonban – sajnos – nem készült el. Hogy azonban 1832-ben, az Ifjú Egyesület megalakulásának évében egészen élő volt az előző esztendőben elhunyt író hatása, az abban is megnyilatkozik, hogy verseket írtak róla. Csicseri Ormos László epigrammája a széphalmi síremlékre is fölkerült, Ungvárnémeti Tóth László dísztichonja (Révay és Kazinczy) pedig meggyőződéssel hirdette: „Hogy rosszul ne beszélj, olvasd a Révay könyvét; / Hogy szépen szólhass, erre Kazinczy tanít.”<sup>25</sup>

Zemplén vármegye székhelyén, Sátoraljaújhelyen is vállalt szerepet. Amikor 1814 februárjában a református egyházközség főfelügyelőjévé választották, beköszönő beszédében legfontosabb feladatának ezt jelölte meg: „De mindenképpen felelt azon kellene igyekeznünk, hogy az Istennek élő templomot építsünk; azaz hogy oly iskolát nyissunk meg, melyben gyermekeink mindazt tanulhassák, ami őket jó emberekévé alkalmatos és hasznos polgárokká teheti, és amelyben egy igazabb, szebb gondolkodású s érzékű maradék nevelthetessék. Engemet e hivatal felvállalására az a szép remény birt, hogy ezt teljesedve láthatom meg.”<sup>26</sup> Tervét elfogadták, javaslatai szerint a magyar történelem és a számtan oktatására nagyobb gondot fordítottak.

4. A nevelés kérdései – érthető módon – apaként is foglalkoztatták Kazinczyt, Eugénia leányával kapcsolatban (a gyermek fél éves korában) megjegyezte: „Hogy a lányom tanult, tudós asszony légyen valaha, azon igyekeznék soha nem fogok, sem anyja nem... de azon igen, hogy ... hazáját s ennek nyelvét szeresse.”<sup>27</sup> Még öt éves sem volt a kislány, amikor tanítani kezdte a betűk ismeretére. Szentgyörgyi Józsefnek módszerét is megírta: „Jónak leled-e a methódust? előbb festett betűket, plajbászolás után tintával, mint azoknak potenciáját tudta volna. Ezt azért cselekvém, mert a gyermeki kor hajlandó minden mimelésre (imitatio), s a lányom nyelve, ámbár hiba és dadogás nélkül beszél, nem lelte sok ideig a jól ismert betű hangját is. Most a lányom ötvenhárom hónapos, s már szabad kézzel betűket is fest, rajzol is.”<sup>28</sup>

Második fia megszületése után írta Döbrenteinek: „azt az áldást adám a gyermeknek, hogy szállja meg Cátónak nagy lelke, hogy legyen szent előtte a Haza és a Rény mint ezen isteni ember előtt vala, s ne kelléssék néki soha gaz bitanglót rettegni, kinek utálása kedvessé tehetné vele a halált.”<sup>29</sup> Igyekezett megadni a szükséges neveltetést a gyermekeinek; felfogása józan és gyakorlati: „Nem akarok én adni gyermekeimnek csillogó Cultúrát, de használható. Ezt adni kell, és ezt adni nekem örömem.”<sup>30</sup>

Levelezésben gyakoriak utalásai a hét gyermek előrehaladására, nevelésére, erre folyamatosan nagy gondot fordított. „Ismerem a házi nevelés veszedelmeit s a köz nevelés hasznait – írja –, de amannak szerencsésjét s ennek veszedelmeit is ismerem, s a kettőt általam egyesítem, hogy házamnál állítottam egy kis iskolát.”<sup>31</sup> Megtánítja a kicsiket a betűvetésre, rajzolásra, felkelti érdeklődésüket a földrajz, a történelem, a könyvek iránt. Wesselényinek írta 1814-ben: „Kiadni kezeimből gyermekeimet soha nem fogom. Sem erszényem nem engedi, hogy Bécsben neveljem, sem szívem; nem lehetek el nélkülok; és mit ér az a Bécsi nevelés! nem magyaroknak neveltetnek ott, hanem németeknek...”<sup>32</sup> Nyolc évvel később, 1822-ben, amikor két fia Patakon tanul, mégis kifakad: „mindketten nagy reményű gyermekeknek tartanak ott. ... Ha erszényem engedé vala, nem volnának Patakon ... Bécsbe küldeném, hogy francia nyelvet és Emil festést is tanuljon, mert arra szokatlan hajlandósága van.”<sup>33</sup>

<sup>24</sup> KazLev. V. k. 349. old.

<sup>25</sup> Ungvárnémeti Tóth László: Szépet szépen. Válogatott költemények. Szerk. János István. Miskolc 2005. 53. old.

<sup>26</sup> KazLev. XI. k. 213. old.

<sup>27</sup> KazLev. V. k. 465. old.

<sup>28</sup> KazLev. IX. k. 407. old.

<sup>29</sup> 1813. KazLev. X. k. 390. old.

<sup>30</sup> 1815. KazLev. XII. k. 342. old.

<sup>31</sup> 1816. KazLev. XIV. k. 51. old.

<sup>32</sup> KazLev. XII. k. 279. old.

<sup>33</sup> KazLev. XVIII. k. 95. old.



Az idegen nyelvek (elsősorban a francia) tanulását fontosnak tartotta. A művészeti nevelés sem hiányzott elgondolásaiból: muzsikát és festést tanító nevelőre is számított. „A Bécsből jövőndő nevelő s feleségem és én franciául fogunk szólni, s így gyermekeim belé jönek a nyelvbe. Lesz Muzsikát s festést tanító is.”<sup>34</sup> „Tánclecke csaknem minden este tartatik, most menüet tanulnak, s én magam is járom velek. Ez lévén a legszükségesebb és legnehezebb; minthogy ez ad igazi állást a testnek, arra pedig mind a négy gyermeknek igen igen nagy szüksége van.”<sup>35</sup>

5. Összegezve azt állapíthatjuk meg, hogy Kazinczy Rousseau nyomán hitt az emberek nevelhetőségében. Azt ajánlotta: „Kultúrát mind a földesúrnak, mind a köznépeknek, s jó lesz minden.”<sup>36</sup> A nevelő oktatás híve volt, tanítóeszményét így fogalmazta meg: „Az a tanító, aki agyermekkel gyermeki módon tud bánni, aki gyermekké lenni nem átall; ... az a tanító, aki a gyermekeket úgy tudja tanítani, hogy elfelejtik, hogy iskolában vannak, s azt vélik, hogy anyjuknak ölékben hevernek, aki előttök mulattató meséket beszél; az a tanító, aki a tanítványainak fejeket és szíveket műveli, aki őket tanítja és javítja; az az a tanító, kire én iskolámat bízni óhajtanám.”<sup>37</sup>

A pedagógiában a megújulást képviselte, ezért is tisztelettel adózunk ma Kazinczy 250 éves emlékének.

Kováts Dániel

## „Kazinczy Ferenc és a magyar nyelv” Iskola és honismeret konferencia Sátoraljújhelyen

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület második alkalommal kapta meg azt a felkérést, hogy szervezzen „Iskola és honismeret” konferenciát a helytörténettel, honismerettel foglalkozó szakemberek, történelem szakos tanárok, pedagógusok, érdeklődők számára. Először 2000 októberében Miskolcon rendeztünk ilyen konferenciát, ahol a résztvevők a megújuló tantervekben keresték a helytörténet, honismeret helyét és szerepét. Előadásokat hallgattak meg arról, miként folyik a honismeret művelése a könyvtárakban, hogyan tanítható a honismeret az általános és középiskolákban valamint a felsőoktatásban, hogyan kell felkészíteni a tanítókat, tanárokat ennek oktatására. A rendezvényről tudósító legfontosabb helyi média a következő címmel közölte tudósítását: „A honismeret a nemzet nagy ügye.” (Észak-Magyarország, 2000. október 14)

Az eltelt kilenc év alatt a legtöbb tanintézetben, a helyi tantervekben kialakult a helytörténet tanításának rendszere a nemzeti alaptantervben meghatározottaknak megfelelően, de a gyakorló pedagógusok változatlanul sok segítséget igényelnek. A Honismereti Szövetség sajátos eszközeivel járul hozzá a honismeret, helytörténet tanításához (rendezvények, külön rovat a Honismeret folyóiratban, versenyek, pályázatok.)

A 2009. évi konferencia témájául Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója, a Kazinczy emlékévé alkalmából a magyar nyelv ápolását választottuk. Az ünnepélyes megnyitót a 2008-ban Széphalmon átadott Magyar Nyelv Múzeumában tartottuk, amely méltó helyszínül szolgált rendezvényünknek. Célunk a konferencia megszervezésével az volt, hogy a közoktatási, közművelődési szakemberek, civilek figyelmét felhívjuk arra, hogy nyelvünk védelme, nyelvmélekeink ápolása mindenkinek kiemelt feladata.

A konferencia előkészítésében a legtöbb segítséget Bartha Évától, a Honismereti Szövetség titkárától, – akinek gazdag tapasztalataira bízton számíthattunk, – valamint Fehér Józseftől, a sátoraljújhelyi Kazinczy Múzeum igazgatójától, a Kazinczy Társaság elnökétől kaptuk. Fő támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat volt.

<sup>34</sup> Wesselényi Miklósnak írta 1814. dec. 25-én. KazLev. XII. k. 279. old.

<sup>35</sup> 1816. KazLev. XIV. k. 58. old.

<sup>36</sup> Erdélyi levelek. *Kazinczy Ferenc*: Versek, műfordítások, széppróza, tanulmányok. Szerk. Szauder Mária. Bp. 1979. 649. old.

<sup>37</sup> Dokumentumok... 204. old.

A háromnapos rendezvény első napjára a „Kazinczy Ferenc és a magyar nyelv” témához kapcsolódó előadásokat ütemeztük, a második napon folytatódtak az előadások és a szekcióülések, a harmadik napra tervezhettük az értékelést, a záró rendezvényt.

A megnyitó ünnepség 2009. október 2-án 14 órakor kezdődött a Magyar Nyelv Múzeumában. A megnyitón részt vett *Budai Erzsébet*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai Szakmai, Szakszolgálati és Közművelődési Intézet igazgatója és *Hidég Imre*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Oktatási és Művelődési Főosztályának vezetője. A rendezvény résztvevőit a miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium egyik tanulójának dala után a levezető elnök, *Tükös Sándorné*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület titkára üdvözölte. *Dr. Lukács Irén*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Közgyűlésének aljegyzője Györfly István szavaival köszöntötte az ország különböző megyéjéből érkezett vendégeket. „A hagyomány tart meg bennünket magyarnak, s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá. Ha azonban csak az európaiságra törekszünk, lehetünk nagy műveltségű népek, de mihamarabb megszűnünk magyarnak lenni.” Hangsúlyozta, hogy valamennyiünk felelőssége nyelvünk értékeinek megőrzése, szókincsének tudatos építése.

A konferenciát *Halász Péter*, a Honismereti Szövetség elnöke nyitotta meg. Méltatta a magyar nyelv megőrzésének jelentőségét, kiemelte annak fontosságát, hogy a magyar nyelvnek Széphalmon, e „szent helyen” múzeumot emeltek 2008-ban. Hangsúlyozta annak szükségességét, hogy minél több pedagógus ismerje meg a Magyar Nyelv Múzeumát, és hozza el ide tanítványait is.

A nyitóelőadást *dr. Kovács Dániel* ny. főiskolai tanár tartotta, aki a néhai dr. Pásztor Emil tanár úr mellett a Magyar Nyelv Múzeumának egyik alapítója. „Kazinczy és az iskola” című előadásában a „széphalmi mester” iskolás éveiről, a későbbi időszak pedagógiával kapcsolatos tevékenységéről beszélt, kitérve arra is, mi a ma pedagógusának feladata, küldetése.<sup>1</sup>

*Dr. Csorba Csaba*, történész, ny. főiskolai tanár „Kazinczy városa, Sátoraljaújhely” című előadásában élményszerűen mutatta be a kis, XVIII. századi települést, az akkori életet. Beszélt arról, miért ezt a helyet választotta lakóhelyéül Kazinczy Ferenc, milyen nemzetiségű emberek laktak abban az időben ott, milyen volt a település szerkezete, milyen nevű utcák voltak.

*Dr. Illésné dr. Kovács Mária* egyetemi docens, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja „Kazinczy Ferenc és a nyelvújítás” címmel tartott előadást, ismertette Kazinczy Ferenc munkásságát, nyelvfelfogásának változásait.

*Nyíri Péter* irodalomtörténész, a Magyar Nyelv Múzeumának munkatársa „Múzeum és emlékhely” címmel tartott vetített-képes előadást. Bemutatta a Magyar Nyelv Múzeumának keletkezését, kiállításait, a Kazinczy emléksarnokot és a sírkertet.

Az előadásokat követően a résztvevők felkeresték az emléksarnokot, ahol *Tar Mihály*, a Kazinczy Társaság tagja mondott verset, majd a világitó fátylák lángjainál, a Himnuszt énekelve megkoszorúztuk Kazinczy Ferenc sírját.

Az este a Bokréta Néptáncsoport műsorával folytatódott, akik fergetes néptáncbemutatót tartottak, élő népzenevel, *Fehér János* koreográfiája alapján. A hallgatóság vastappsal köszöntte meg a 30 fős együttes lendületes, színvonalas előadását.

A Magyar Nyelv Múzeuma kiállításainak megtekintése után, amelyek közül a legnagyobb érdeklődés a XVI-XVII. századi nyelvi dokumentumokat övezte, a résztvevők autóbusszal a Sátoraljaújhelyen lévő szállásokra utaztak.

Másnap a konferencia résztvevői arra a fontos kérdésre keresték a választ, hogy mit tehet és mit kell tennie a honismereti mozgalomnak a magyar nyelv ápolása érdekében, hogyan őrizték meg elődeink nyelvünket, milyen nyelvi emlékekkel, helyi sajátosságokkal találkozhatunk régióinkban. A programok fő irányítója *dr. Rémiás Tibor*, a Herman Ottó Múzeum történésze és *Fehér József*, a sátoraljaújhelyi múzeum igazgatója volt. Megyénk kiváló történészeinek, helytörténészeinek előadásait hallgathatták meg a résztvevők, többnyire eredeti helyszíneken. A szekciókban élénk viták folytak arról, kinek az elsődleges feladata nyelvünk megőrzése a globalizálódó világ káros hatásai ellen, mit tehet az iskola, és mit a társadalmi környezet.

*Fehér József* múzeumigazgató, a térség kiváló ismerője és kutatója, beszélt a honfoglalás-kori emlékeinkről, bemutatta a karosi emlékparkot és temetőt. *Dr. Tamás Edit*, a Magyar Nemzeti Múzeum Rá-

<sup>1</sup> Kovács Dániel előadása lapunk 46. oldalán olvasható. (Szerk.)





A karosi Honfoglalás-kori Emlékparknál (Csirmazné Cservenyák Ilona felv.)

kóczi Múzeuma szakmuzeológusa „Rákóczi emlékezete” címmel tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást, majd *Kázmér István* helytörténész Rákóczi Ferenc szülőhelyét, Borsi kastélyát mutatta be.

A konferencia résztvevői ellátogattak Kazinczy Ferenc Kassájára, elhelyezték az irodalmi emlékhelyeken a megemlékezés koszorúit. Különleges színfoltja volt a programoknak, hogy Tar Mihály, a Kazinczy Társaság képviselőjében, a jelenlevők nagy örömeire, minden felkeresett helyszínen egy-egy odaillő verset, prózai részletet vagy dalt adott elő, amelyhez csatlakoztak a jelenlevők.

A tanulmányúton *Hruskova, Eva* muzeológus vezetésével megnéztük az író, Márai Sándor emlékszobáját, a Márai szobrot, a Kelet-szlovákiai Múzeumot, majd *dr. Pollák Róbert* múzeumigazgató bemutatta a Rodostó-házat és a felújított Hóhér-bátyán létrehozott kiállításokat. *Dr. Szalipszki Péter* történész-muzeológus „Nyelvjárások Abaújban” címmel tartott sok új információt tartalmazó előadást, majd bemutatta a Telkibányán található, közelmúltban felújított Abaúji Múzeumot. Itt megismerkedtünk a magyarországi aranybányászat történetével és a bányászati folyamatokkal.

A konferencia harmadik napján a résztvevők többsége a sátoraljaújhelyi Magyar Kálváriát tekintette meg, tisztelettel emlékezve elődeinkre. A programot ezen a napon is *dr. Rémiás Tibor* vezette.

A *IX. Iskola és honismeret* konferencia munkájának értékelésénél Bartha Éva, a Honismereti Szövetség titkára kifejtette, hogy a rendezvényen méltóképpen megemlékeztünk Kazinczy Ferencről, méltatuk sokoldalú munkásságát, megismerkedtünk a térség emlékhelyeivel. Megbeszéltük a konferencia szervezésével kapcsolatos tanulságokat: Az „Iskola és honismeret” konferenciák rendszere, a mindig más-más megyében történő megrendezés nagyon jó, hiszen a helyi sajátosságokat, az épített és természeti környezet értékeit megismerhetik a résztvevők, kicserélhetik pedagógiai-módszertani tapasztalataikat.

Törekednünk kell arra, hogy minél több fiatal pedagógust vonjunk be a honismereti munkába. A sátoraljaújhelyi konferencia 79 résztvevőjéből 60 év feletti volt 36%, 20 év alatti 25%.

Sajnos programjaink, felhívásaink nem minden esetben és időben jutnak el az iskolákba, közintézményekbe, javítanunk kell a kommunikáción. További problémát jelent az, hogy az intézmények igazgatói nem szívesen engedik el munkaidőben, tanítási időben dolgozóikat a rendezvényekre. Szervezési szempontból legjobbnak a november eleji időpont tűnik. Fontos, hogy kölcsönösen előnyös együttműködést alakítsunk ki a megyei pedagógiai intézetekkel, települési önkormányzatokkal, segítségükkel a programokra a pedagógusok részvételének biztosítása talán könnyebben megoldható.

Örültek a kollégák, hogy sok hasznos helyi kiadványt, múzeumi ismertetőt, iskolai évkönyvet kaptak, amelyeket tanári munkájuk során felhasználhatnak.

A szervezők előkészítő munkáját a konferencia résztvevői elismerték, tartalmasnak és tanulságosnak ítélték, és ami a legnagyobb elismerést jelentette, meglepődedten és szellemikben feltöltődve mentek haza, azzal az ígérettel, hogy nemzeti zárandokhelyünkre tanítványaikkal, családjukkal újra ellátogatnak.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület köszöni a lehetőséget, hogy ezt a programot megszervezhette, külön köszöni az előadónak és a rendezésben közreműködő kollégáknak, hogy fejlethetetlenül tették a Sátoraljaújhelyen és Széphalmon töltött napokat.

*Titkos Sándorné*

## Honismereti vetélkedő a szekszárdi Szent László Szakképző Iskolában

A Tolna megyei Önkormányzat segítségével 2009. november 5-én és 6-án a szekszárdi Szent László Szakképző Iskola Egészségügyi- Szociális Tagintézményében két kollégával, Bodri Gáborral és Varga Jánossal immár harmadik alkalommal honismereti vetélkedőt szerveztem a nagy, nyolc tagintézményből álló iskola diákjai számára. Immáron hagyománnyá válik ez a verseny a középiskolában, idén az ezer éves Tolna megye előtt tisztelegtek a diákok.

November 5-én a résztvevők megnézték a megye néhány művelődéstörténeti emlékét. Először a híres *borjádi méhesnél* álltunk meg. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Paksi Atomerőmű támogatásával felújított méhes a Sass-család egykori kúriájának kertjében áll, téglalap alaprajzú, nádtetős, egyik hosszanti, háromnegyed részben nyitott oldalán több polcon méhkasok sorakoznak. Előtte pad állt, melyen Petőfi több, gyönyörű verse született. Diákjaink körbejárták a méhest, egyikük elszavalta az Erzsikehez írt költeményt, majd a jó barát, Sass István későbbi sorsát meséltem el (részt vett a szabadságharcban, később kiemelkedő orvos lett, Szekszárdon élt) a vetélkedő résztvevőinek.

Utunk következő állomása *Rácegrespuszta* volt, ahol megnéztük a kiváló helytörténész, múzeumigazgató, *Vadas Ferenc* által alapított iskolamúzeumot. Diákjainkkal felkerestük az 1877-ben, a tudós gróf, Apponyi Sándor által alapított iskolát, ami korában párját ritkította nagy területével, kápolnájával, felszereltségével, tágas tanítói lakával. (Aki az iskola történetére részletesen is kíváncsi, olvassa el a Honismeret 2006/3-as számának Iskola Alsórácegres-pusztán című cikkét!) Az épen maradt épület most iskolamúzeum, régi iskolapadokkal, melyeken még ott a tintatartó helye, a falakon a régi térképekkel. Hátsó részében ott a kis kápolna, csak a régi időkben megfordították a padokat, és hétvégén imádkozhattak is a pusztaszelleirei. Megnéztük a gonddal válogatott Illyés-kiállítás is, és a Lázár Ervin emlékére (ő is az iskola tanulója volt) nemrégiben felavatott szép reliefet.

Utunkat folytatva *Ozóra* értünk. Varga János kollégám, iskolánk földrajz- történelem szakos tanára bemutatta a települést. Ozora neve összefonódik a híres, 1848. október 7-i diadallal. Szakavatott tárlatvezető segítségével megismerhettük megyénk egyik ékességét, az Ozorai Pipo által építtetett reneszánsz várat. Ez az építmény alaprajzban és belső elrendezésben is különbözik a magyar erődítményektől, mert inkább gyönyörű reneszánsz palotára emlékeztet, mint várra. Megismertük Philippo Scolari, azaz Ozorai Pipo kalandos életét, hogyan lett a szegény itáliai kereskedősegédből Zsigmond udvarának főura, kiemelkedő hadvezére, és hogyan jutott az ozorai birtokhoz. Megismertük a vár történetét: Pipo után, aki egy neves itáliai építésszel készítette a várat, jó barátja Héderváry Lőrinc nádor birtokolta. A mohácsi csata után Török Bálint ostromolta és szerezte meg. Diákjaink ámulva hallgatták, hogy az Egri csillagokból ismert szelíd rab, akit hívei a Héttoronyból ki akartak szabadítani, milyen féktelen főúr volt. A török megszállás alatt Ozora a simontornyai szandzsákhhoz tartozott, majd Badeni Lajos foglalta vissza 1668-ban. Később az Eszterházyaké lett, gyönyörű bútoraik az emeleti kiállításon láthatók. A szépen felújított várat 2001-ben adták át.

Nagy öröm a pedagógusnak, ha egy emlékhelyen, múzeumban a diák nem csak végigrohan, hanem kérdez, érdeklődik. Vetélkedőnk résztvevőit is, főként a fiúkat, nehezen tudtam rábeszélni utunk folytatására, mert az egyik emeleti teremben az „angol beteg”, Almásy gróf afrikai szafarijáról készült képeit



*A vetélkedő lelkes csapata az ozorai vár udvarán (Szabó Rita felv.)*

nézegették. A Szent László Szakképző Iskola Vályi Péter tagintézményében iskolánk főigazgatója, *Vida Lajos* fogadta a honismereti vetélkedő résztvevőit, és megnéztük a gyönyörű iskolát. Rövid város-történet és buszos városnézés után Bonyhádra indultunk.

Itt az evangélikus gimnáziumban *Nagy István* helytörténész, néprajzkutató, a gimnázium tanára fogadta a társaságot, és mutatta meg az egyedülálló evangélikus gyűjteményt, a páratlan könyvtárkaságokat. Megnéztük az intézmény filagóriákkal, aranyhalas medencével díszített udvarát, és a korszerű kollégiumot. Este a Szent László Szakképző Iskola Egészségügyi- Szociális Tagintézményének diákjai vacsora után műsort adtak a vetélkedő résztvevőinek.

November 6-án reggeli után a lánykollégium dísztermi megnyitója után a könyvtárban írásbeli feladatokat oldottak meg a háromfős csapatok. A kérdések mindegyike az előző napi kirándulás egy-egy helyszínéről szólt, Petőfi és a Sass család kapcsolatáról, a Borjádón írt versekről, Apponyi Antalról és az általa alapított pusztai iskoláról, Ozorai Pipo kalandos életéről és a vártörténetéről, Tamási és Bonyhád város művelődéstörténetének néhány állomásáról. Az írásbeli után a csapatok (az ifjúsági honismereti akadémiák mintájára) bemutatták és elmondták az otthon elkészített korreferátumaikat. Igényes prezentációk születtek Béri Balogh Ádámról és Bezerédj Istvánról, a tamási templomról és a vármegye-házáról. A zsűrinek (*Zentai András* helytörténész, címzetes igazgató, az Egyed Antal Honismereti Egyesület tagja; *Horváth Endréné* nyugalmazott pedagógus-könyvtáros, a honismereti egyesület vezetőségi tagja és *Nagy István*, szintén az egyesület tagja) nem volt könnyű dolguk a sok kiemelkedő referátum összehasonlításában. Ez idő alatt Bodri Gábor kollégával kijavítottuk az írásbeliket. A kis pontkülönbségeken látszott a diákok felkészültsége.

A vetélkedőt a *szekszárdi fiúkollégium* csapata nyerte, második lett a *szekszárdi Bezerédj István tagintézmény*, harmadik a *székhely iskola csapata* lett. Szponzorainknak köszönhetően sok szép könyvet adhattunk a jól felkészült diákseregnek.

Nevelésünk kiemelt területe a honismeret. Tanulóinknak ismerniük kell pátriájuk művelődéstörténetét, földrajzát. Tudniuk kell, hogy városuk, megyénk kultúrájáért kik dolgoztak, milyen értékeket hoztak létre, és ezeket az értékeket hogyan kell megőrizni, és utódaiknak továbbadni. Iskoláinknak pedig sok hasonló, jó rendezvényt kívánok.

*Dömötör Józsefné*



# Az első Csongrád megyei honismereti verseny

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és Csongrád Város Önkormányzata 2009. április 17-én Csongrádon rendezte meg az első Csongrád megyei honismereti versenyt általános iskolások számára. A verseny kezdeményezője *Georgiádes Ildikó* levéltárvezető volt. Az ötlet kiváló, hiszen nagy szükség van arra, hogy az általános iskolákban pár éve megjelent hon- és népismeret tantárgyból is versenyen mérhessék össze tudásukat a legjobbak, és a játékos akadályverseny során napjainkra már-már elfeledett népi szokásokkal, tevékenységekkel a gyakorlatban megismerkedhessen a 10–14 éves korosztály. A verseny főhívja a tantárgyra, és ezen túl a nép- és honismeretre a diákok, szülők, nagyszülők figyelmét.

A verseny megvalósítója a csongrádi *Rostáné Hajdú Erzsébet* tanárnő volt, aki a csongrádi történelem munkaközösség tagjaival együtt fogalmazta meg a feladatokat, és a kollégák segítettek a verseny lebonyolításában. Magától értetődő módon a verseny helyszíne Csongrád volt. Igen szerencsés ez, hiszen megyénk egykori névadó székhelye lett ezáltal a színhely, és sugározta a régmúltat.

A versenyzők és felkészítő tanáraik Csongrád városát is megismerhették, hiszen a város különböző pontjain voltak a különböző helyszínek. A Művelődési Központ dísztermében, a Városi Könyvtárban, a Síp Utcai Általános Iskolában, a Tari László Múzeumban és a Galériában. Mindenképp szerencsés ötlet volt, hogy a közintézmények vállalták egy-egy feladat helyszínét. A Művelődési Ház nagytermében kerülhetett sor az előzetes feladatok, egy-egy népszokás bemutatására *Losoncziné Szentandrási Erzsébet* zsűritag előtt. Az iskola egyik termébe konyhai felszereléseket, eszközöket vittek külső helyszínről, a gyerekek a régi ételek elkészítését ismerhették meg játékosan *Cseri Gábor* igazgató úr segítségével. A múzeum maga nagy élmény volt. A környék életét, a tiszai halászatot, Ellés monostort mutatta be a tárlókkal és előszóval *dr. Szűcs Judit* muzeológus a gyerekek nagy öröme. A Galériában *Pál Lászlóné* tanárnő az ételek elkészítéséről, *Labádi Lajos* levéltáros pedig a paraszti család munkamegosztásáról érdeklődött. Ezen a helyszínen csongrádi népdalt és néptáncot tanulhattak a csapatok *Varga Zsuzsannától* és *Georgiádes Mártától*. A Csemegi Károly Könyvtár és Információs Központban *Horváth Varga Margit* igazgatónő a népi öltözködéssről kérdezte a gyerekeket.

A versenyt támogatta a Csongrád Megyei Önkormányzat, Bedő Tamás, Csongrád város polgármestere; a polgármesteri hivatal humánpolitikai osztálya és vezetője, Diószegi Franciska; a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és vezetője, prof. dr. Blazovich László, aki a zsűri elnöke volt; a szegedi, hódmezővásárhelyi, szentesi és a csongrádi levéltár, az Oppidum Csongrád Alapítvány és a Cartográfia Könyvkiadó.

Blazovich professzor úr megfogalmazása szerint a verseny összes résztvevője első lett ezen a vetélkedőn, hiszen ez az első megyei honismereti vetélkedő, a jövő évi versenyzők csak másodikak lehetnek már. A verseny résztvevői a makói József Attila Gimnáziumból, a csongrádi általános iskolákból, a Deszki Általános Iskolából, a szegedi Béke Utcai Általános Iskolából, a szentesi Deák Ferenc Általános Iskolából, a szentesi Damjanich János Általános Iskolából, a szentesi Klauzál Gábor Általános Iskolából, a csongrádi Batsányi János Gimnázium és Szakközépiskolából, valamint a csanyteleki Szent László Általános Iskolából sereglettek Csongrádra. Köszönet a résztvevő csapatok iskoláinak, amelyek utaztatták a diákokat, és adták a felkészítő tanárokat. Köszönet azoknak a tanároknak, akik időt, energiát áldoztak, amikor a csapatokat felkészítették a versenyre.

A sok új ismeret birtokosai a verseny után keménytarhonyát és esőroge fánkot ebédelhettek. Többben azzal búcsúztak, hogy jövőre is jönnek a második honismereti vetélkedőre. Kiválóan megrendezett, élményekben gazdag és jó hangulatú verseny részesei lehettünk.

*Gergelyné Bodó Mária*